

GUIDING I KVALVIK FORT FOR 9 KLASSE.

UTGANGSPUNKT ER PARKERINGSPLASSEN:

Det er satt opp mange infotavler i festningen, bruk disse på deres vandring i fortet for mer informasjon.

INFO:

Kvalvik fort ligger i den nordøstlige delen av Frei Kommune. Fortet ligger på Gyltneset som opprinnelig er en del av Kvalvik gård. Kommunen kjøpte området i 1972 og var tenkt brukt til friluftområde. Området er på ca 350 dekar og er mye brukt til turer, soling, bading og fiske. De siste årene er det gjort mye for å sette i stand museumsdelen av Gyltneset.

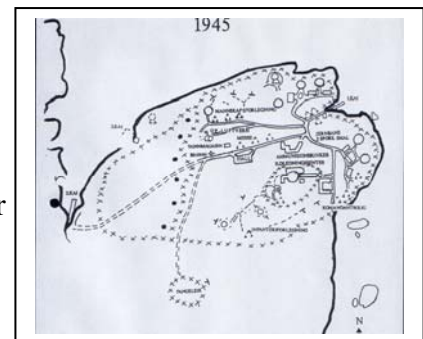
Utbyggingen av Kvalvik fort ble påbegynt våren 1943. Den tyske okkupasjonsmakta satset først på utbygging i selve Kvalvika, men dette prosjektet ble hurtig forlatt.

Gyltneset egnet seg bedre som plassering for et kystbatteri.

100 tyske soldater var stasjonert på Kvalvik fort.

Hvorfor bygge et fort på Frei? I 1942 erklærte Hitler Norge for skjebneområde – dvs. at han trodde de allierte ville gjøre et forsøk på å ta tilbake fastlands-Europa via Norge. (Dette angrepet fant sted 06.06. 1944 i Normandie i Sør-Frankrike.)

Dette er grunnen til at tyskerne hadde 400 kystfort i Norge da krigen sluttet. Disse utgjorde Festung Norwegen som igjen var den nordlige delen av det tyske kalte Festung Europas.

Krigsfanger fra mange land deltok i utbyggingen av Kvalvik fort. 50 russiske fanger bodde utenfor fortet det første halve året. Russerne ble særlig hardt behandlet.

På småbruket sør for anlegget hadde tyskerne en ku til foring. Den ble melket hver dag av en polsk fange som ble kaldt Simen av de norske i området.

INFO:

Russerne bodde i fem brakker av finér. Brakkene lå på engstykket ved parkeringsplassen.

Naboene har bl.a. fortalt følgende: brakkene var av kryssfiner og var manglekantet.

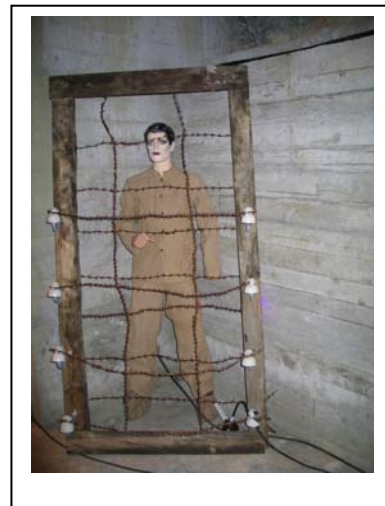
Finérlemmene lå mot en treramme. Taket var skrådd og gikk inn i en spiss med et hull i. I sentrum av brakka var det satt opp en ovn. Fangene lå sannsynligvis i en halmdunge. De var

kledd i brune, side uniformsjakker. Enkelte hadde bare tresko på beina, og strømper hadde de ikke. Noen hadde surret strie rundt beina. Maten fikk de utdelt i bøtter. Den var alltid kald og kunne ofte lukte fælt. Ungene i nærheten smuglet ofte matpakker til fangene. De kunne stå med pakkene under jakka og så nærme seg når fangene kom gående forbi. Mange av russerne hadde en egen evne til å stikke til seg maten på. Flere av de tyske vokterne var noe eldre, og disse kunne ofte se gjennom fingrene med matutdelingen.

Vaktsjefen i fangeleiren ble kalt Fister. Han kunne vise menneskelige sider, men også opptre brutalt. Han ble sett en gang da han slo til en russer med geværet slik at han ble liggende. Fangen ble senere hentet av en tysk soldat med hest og kjerre. Hvordan det gikk med russeren, vites ikke. Fister ble i 1944 sendt til østfronten. Tyskeren var tydelig skuffet over å måtte dra, han gråt og sa han ikke trodde han noen gang ville komme tilbake fra øst. Han ba om unnskyldning for alle de dårlige gjerninger han måtte ha gjort.

Rundt fangeleiren var det satt opp et indre og et ytre piggrådsgjerde. Det indre gjerdet var knappe 3 m høyt og skrådde innover. Mellom gjerdene lå bunter av piggråd. Dessuten var det gravd ei (vann) grav mellom gjerdene. I vestre og østre del av leiren lå det fangetårn. Fluktmulighetene var følgelig svært små.

Fra høsten 1943 ble russerne stasjonert i Karihola i Kristiansund og kom hver dag med båt til Kvalvika sammen med andre utenlandske fanger. En del polske og belgiske fanger deltok i arbeidet på Kvalvik fort. De ble hver dag fraktet til området fra Kristiansund med båten "Niedersacher" og skuta "Bremsnes". Det var Karl og Martinus Lystad fra Averøy som hadde skuta "Bremsnes". Polakkene og de belgiske fangene hadde en langt friere stilling enn russerne og gikk nesten fritt omkring. De hadde bedre mat og bodde en stund i brakker på Gyltneset. Også tvangsutskrevne nordmenn og frivillige var med å bygge fortet. (Det var ikke så populært å arbeide for tyskerne, de som nektet ville miste rasjoneringskort, rasjoneringskort måtte en ha for å kjøpe mat og klær.) (Dette gjaldt både for arbeider og arbeidsgiver)

Etter krigen ble det åpnet en grav i øvre kant av russeleiren. Dette skjedde i august 1945. Det var ett lik i graven. Det var nakent. Under og over liket var det plassert tomme sementsekker. Det ble ikke funnet spor etter vold, og det ble antatt at russeren hadde dødd en naturlig død. Dette ble forsterket ved at graven var dyp og forsynt med et gresk-katolsk kors som sikkert var satt opp av hans fangekamerater. Liket ble lagt i kiste og ført til gravkapellet på Kirklandet. Russeren ble gravlagt ved en stor høytidelighet der bl.a. ordfører Ulrik Olsen i Kristiansund deltok. Det er to ukjente graver på Kirklande gravsted, på graven til han som er gravd opp her på Gyltneset står det på støtten: Ukjent Sovjetrusisk arbeider. I Tidens Krav datert 15.08 -45. Står det at navnet er **Gregorij Babitsch**, han var gravlagt mest sannsynlig av sine kamerater i 1943.

GÅR TIL BOMMEN VED INNGANGEN TIL FORTET. HER ER ET KART OVER FESTNINGEN.

INFO:

Denne veien inn til fortet ble anlagt ca. 1990 av Frei kommune. Ingen veier førte inn til området under krigen. Alt utstyr som skulle til Kvalvik fort, kom sjøveien. En plankesti førte inn til fortet fra Kvalvika. Den gikk bak høydedraget nedover fra bommen. Tyskerne hadde begynt arbeidet med å bygge vei da krigen tok slutt. Grøftene langs ny veien var tyskernes verk.

STANS VED INFOTAVLE FOR LANDMINER.

INFO:

Plankestien ble anlagt først på 1990-tallet og er en kopi av stien fra Kvalvika. Vest for oss gikk et piggrådsgjerde i retning sør – nord. Det ytre piggrådsgjerdet lå nærmere Kvalvik gård. All piggråd ble fjernet for godt en gang på 1960-tallet. Noe er gravd ned og noe er samlet sørøst for ildledningsentralen, hjernen i batteriet. På myra mellom piggrådsgjerdene var det lagt ut miner for å hindre uvedkommende i å trange inn på fortet. Disse ble gravd opp etter krigen med hjelp av tyske soldater og tvangsutskrevne lokale norske nazister. Minene ble sprengt på myra ca. 100 m rett nord, for oss. Ei mine ble vissnok ikke funnet. Dette er litt merkelig, for tyskerne var kjent for å ha gode minekart og for å være nøyaktige. I dette området var det også infanteristillinger og automatiske flammekastere.

STANS VED FØRSTE VEIKRYSS.

INFO:

Også veien nordøstover er bygget for noen få år siden. Den skal gjøre området mer tilgjengelig for besøkende. Plankestien inn til området gikk ca. 20 m nedenfor oss i retning øst.

STANS VED OPPGANGEN TIL STALL.

INFO:

Hit opp hadde tyskerne anlagt vei fra kaia. Men det var helt klart meningen å forlenge denne, noe utsprengningen i hammeren bak oss vitner om. Akkurat her kom plankestien fra Kvalvika inn på veien. På nordsida av veien lå en vannkumme og brønn. Trerør med streng rundt førte vannet til messa noe lenger ned. Stallen er sprengt ut i fjellet og lå godt i ly. Brakka som var ment som stall, var lager for utstyr, bl.a. ble kanonlavettene lagret her. Hestene ble sluppet inn i fjellanlegget om vinteren da det var lettvent å benytte slede. Til vanlig var hestene stasjonert på gården P- Kvernen. Brakka har aldri tjent som stall og var lagerplass for div. utstyr.

GÅ NED TIL BUNKER PÅ HØYRE SIDE.

Fjellanlegg brukt til ammunisjonslager. Mer informasjon finner dere på infotavle ved bunker. På vei inn til bunker står et røykeri, dette var brukt til røking av diverse matvarer.

På venstre side av veien er det rester etter to brakker og i godt ly ved hammeren. Over disse var det spent kamouflasjenett, slik at de ikke skulle oppdages fra luften av fiendtlige (Allierte) fly. I øvre enden av kjøkkenet var det lager og oppholdsrom/soverom for personalet. I tilstøtende brakke (nedre enden) lå spisesalen. Den inneholdt 3 store langbord og en del langbenker. Fra kjøkkenet gikk trappa ned til spisesalen.

GÅ TIL NÆRMESTE KANON, DEN KAN DERE NÅ SE NEDE I BAKKEN.

HER ER EN STOR INFOTAVLE OVER FESTNINGEN.

Kanonen er en 12 cm Belgisk feltkanon, det var 4 av denne typen i festningen, de var plassert på en dreieskive som kunne dreie i 60 grader. På infotavlen kan dere se hvor disse var utplassert. Info. om kanonen vil dere finne ved inngang til det nordligste hovedskyts.

Se på infotavle hvor Gjengstøa ubåtstasjon var. Ved siden av kanon er det en "Biber" dvergubåt. Det var 6 stykker av disse i Gjengstøa og ca. 40 mann. "Biber" dvergubåter brukte torpedoer av typen T-1 som er utstilt her nede. "Biber" dvergubåt var 8 m lange, veide 15 tonn og kunne ta to torpedoer hver. Ubåtene ble trukket opp på land ved hjelp av ei vogn.

Tekniske data for Biber dvergubåt:

Dimensjon	: 10,4 – 1,6
Deplasement	: 6,3 t
Fremdrift	: 32 hp Opel Blitz bensinmotor. 13 hp elektrisk motor.
Max hastighet	: 6,5 knopp på overflaten, 5,3 knop neddykket.
Mannskap	: 1.
Bevæpning	: 2 torpedoer.
Antall produsert	: 324.

Vår båt ble gravd opp i 2003.

GÅ BORT TIL TORPEDOER SOM ER TIL VENSTRE FOR INFOTAVLE.

Torpedoene er tysk, modell T-1.

Torpedoene ble brukt om bord på overflatefartøy, ubåter og ved kystfort. Flere opplysninger om disse finner dere på infotavle ved torpedoene.

STANS VED VELTEDE PORTSTOLPER TIL NORDLIGSTE HOVEDSKYTS.

INFO:

Dette er mest sannsynlig portstolper som markerer oppgangen til hovedskytset. Noen annen forklaring er vanskelig å finne. Veien vestover er av ny dato og kommer inn på veien vi har gått i krysset der vi stanset. Går en opp denne stien kommer en opp til en luftvernstilling av typen 20 mm flak. Her er også en infotavle. På venstre side av veien nedover er det rester etter to brakker og i godt ly ved hammeren. Dette var 2 Personell brakker. På motsatt side av stien, oppe på haugen, er det også en stilling for mitraljøre.

GÅ STIEN NED TIL TOALETET OG OPP TIL NÆRMESTE KANONSTILLING

INFO:

Dette er en av fire standplasser, bygget for belgiske 12 cm feltkanoner. Stillingene er sprengt ned i fjellgrunnen og har

støpt bunn. Midt i standplass er det innstøpt en tykk pivotbolt for kanonens sentrering og for sideretningen. Brystvernet er bygd opp av sprengstein lagt i betongmørtel. Faststøpte kroker av armeringsjern oppå brystvernet ga feste for kamouflasjenett. Løpegraver førte inn til standplass. (Disse ble fylt igjen etter krigen. Sauer beitet på området, og en ville unngå at disse ramlet ned og skadet seg). Nisjene ved inngangen til standplass var beregnet for sambandsutstyr og ammunisjon. Stillingene hadde den største diameter av alle anlegg på Nordmøre. Kanonene hadde god rekkevidde – 17 500 m. Største minus var skytsets lave skuddtakt – 1 skudd pr. min.

GÅ OPP TIL UTPLASSERT KANON.

INFO:

Denne ble satt opp først på 1990-tallet. Den er ikke samme type som de som sto her under krigen, men ikke så veldig forskjellig. De opprinnelige kanonene ble dessverre solgt til en skraphandler i Ålesund omkring 1960 og ble smeltet om. Bevaringstanken – det å betrakte 2. verdenskrig som en del av vår nære historie, hadde ennå ikke slått rot. Legg merke til hvor god utsikten over innseilingen til fjordene er.

De to lyskasterne på fortet lå ved sjøen i nordlig retning. Det er noe uvanlig at begge lå ved siden av hverandre, men kildene sier i hvert fall dette. Den ene av dem havnet visstnok i sjøen da de skulle fjernes etter krigen. Se på infotavlen for plassering av lyskasterne.

SPASER GJERNE TIL NESTE KANONSTILLING. GÅ OVER BRUA OVER DEN ÅPNEDE LØPEGRAVEN.

GÅ OPP TIL ØVRE BUNKER (Wartburg).

Info:

Til de to kanonstillingene var det bygget to personellbunkere og en ammunisjonsbunker. Samtlige bunkere hadde en MG-stilling i tilknytting. Bunkerne er meget solid bygget. Personellbunkerne hadde renseanlegg for gass. Over bunkerne var det en lufteventil med hette over til beskyttelse mot regn. Personellbunkerne ble brukt av soldater som hadde vaktjeneste. Her var plassert vedovn, våpenstativ og køysenger. Det gikk løpegraver mellom bunkerne og fra bunkere til kanonstillinger. Fra bunkerne hadde en telefonkontakt med skyts og ildledningssentral.

GÅ INN I "WARTBURG" OG TA EN TITT.

Byen Eisenach og Wartburg.

Eisenach er kjent som komponisten Bachs fødeby. Her ble bilen Wartburg produsert. Like utenfor byen ligger borgen Wartburg, hvor Luther oversatte Det nye testamentet til tysk. Borgen er pietetsfullt restaurert og har både hotell og café. Wartburg kom i 1999 på UNESCOs verneliste over verdens kulturminner.

GÅ VEIEN TILBAKE OG NED TIL SJØEN.

INFO:

Alt utstyr, jern, sand, sement m.v. kom sjøveien. Kaia er ødelagt av "tidens tann" og har gradvis forsvunnet. Fra kaia gikk en jernbane. Lokomotivet gikk på damp og ble kjørt av en person som tilhørte Organisasjon Todt. Bakken opp fra kaia er temmelig bratt, og det ble anlagt et spill å dra vognene opp med. Det hele ble dratt av to veiver. På bakketoppen sto lokomotivet klart til å overta. Jernbanen gikk i retning av ildledningsentralen. Alle spor etter jernbanen er borte, og ingen har vært i stand til å gi svar på hvor den ble av. Ute på fjorden var det lagt ut miner for å sikre bukta.

MINER

Mine nr 1:

Norsk Hornmine N-49.

Denne minen skal brukes mot overflatefartøy og u-båter.

Den har et anker og en minekuppel.

Den har 225 kg triosol (TNT9 og syrehorn).

Ankerets vekt er 520 kg.

Ankervaiereens lengde er 400 m.

Minekuppel og anker 1060 kg.

Mine nr 2:

USA mine N-46.

Denne har også et anker og en minekuppel.

Den har blyhorn med syreflaske innvendig.

Ladningsvekt støpt trinol. 275 kg.

Ankervekt 520 kg.

Her nede står også en lyskaster.

Fortet hadde til sammen 2 stk. lyskastere, en på 60 cm og en på 150 cm, begge ble plassert ved sjøkanten. Dette var den vanligste plasseringen. Lyskasterne ble drevet av et egent strømaggregat. Lyskasteren her er på 150 cm.

GÅ VEIEN TILBAKE OG GÅ VEIEN SØRØSTOVER I VEISKILLE, FORTSETT RETT FRAM FOR Å SE HVOR DE TO SISTE HOVEDSKYTTSENE LÅ.

GÅ TILBAKE OG GJENNOM SKARET VED NEDRE INNGANGEN TIL ILDLEDNINGSSENTRAL.

GÅ GJENNOM HELE SKARET, FORBI TRAPP PÅ HØYRE SIDE.

INFO:

På høyre side ligger det andre fjellanlegget som var tenkt til lagerplass for ammunisjon. Gå **ikke** inn i ammunisjon bunker, **DEN ER IKKE TRYGG, DA DEN IKKE BLE FERDIG FØR FREDEN KOM.** På venstre side nesten helt nede ved sjøkanten lå

kommandantboligen. Kommandanten bodde usjenert og et stykke unna sine soldater. (Se steinsettinga der boligen lå).

I bukta sør for oss lå ubåtstasjonen i Gjengstøa.

GÅR TILBAKE GJENNOM SKARET OG OPP TRAPPEN / STIEN TIL ILDLEDNINGSSENTRALEN.

INFO:

Stien opp er av ny dato. Her oppe finner dere også infotavler. GÅ RUNDT OBSERVASJONSROMMET OG HELT TIL TOPPS. Dette er høyeste punktet på Kvalvik fort. Som vanlig ved tyske anlegg har dette bunkerskomplekset en åpen, firkantet standplass for avstandsmåler på toppen. Det har to store nisjer i veggene. Observasjonsrommet har en sirkelrund utførelse slik at takkonstruksjonen danner en kuppel. I ildledningssentralen - i sørvestlig retning – lå en av to luftvernkanoner. Disse var av typen 20 mm flak.

HERFRA ER DET FIN UTSIKT. En kan se Seivika ferjeleie. Ikke langt derfra lå Kolvika torpedobatteri. I Kristiansund lå ellers batteriene på Skjertangen og i Karihola. I nordøst ligger Tustna. I øst ligger Tingvoll kommune med bl.a. Årsundøya der det også var et kystbatteri. Der var hovedskytset fire 10,5 cm kanoner. I sør ligger Bergsøya tilhørende Gjemnes kommune. Og i bukta nærmest ligger som nevnt Gjengstø ubåtstasjon. Dette betyr at innseglinga til fjordene var uvanlig godt beskyttet. Husk at både Tingvollfjorden/Sunnalsfjorden og Halsafjorden/Stangvikfjorden trenger langt inn og gir muligheter for raske troppeforflytninger. Det er for eksempel ikke langt til Oppdal som var et viktig jernbaneknutepunkt under krigen.

Heldigvis ble fortet aldri tatt i bruk i krigsøyemed.

Kanonene ble kun brukt noen få ganger til øvelses skyting. Fortet var ikke ferdig utbygd da krigen tok slutt i mai 1945.

GÅ INN I ILDLEDNINGSSENTRALEN OG TA EN TITT. GÅ SÅ NED TRAPPA / STIEN TIL FORLEGNINGSROM.

INFO:

Det er uklart hva dette rommet ble benyttet til. Antakelig var det et oppholdsrom for dem som hadde sitt daglige virke i ildledningssentralen.

Rommet ble for øvrig brukt til et misjonsmøte like etter krigen. I mange år etterpå ble det kalt "Kirka" av lokalbefolkningen.

KVALVIK FORTS VENNER SLUTTER OMVISNINGEN HER. MEN VI VIL ANBEFALE BESØKENDE Å VANDRE RUNDT PÅ EGEN HÅND.

HJELP OSS OG HOLDE ORDEN I FORTET. VI
ARBEIDER UTEN BETALING ALLE MIDLER VI FÅR INN GÅR TILBAKE TIL
FORTET OG FRIOMRÅDET.

Kvalvik Forts Venner takker for besøket.